

- ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi;
 - ta'lim oluvchilar muammoning sabab, oqibat va echimlarni topishni o'rganadilar;
 - ta'lim oluvchilarning bilim va qobiliyatlarini baholash uchun yaxshi imkoniyat yaratiladi;
 - ta'lim oluvchilar fikr va natijalarni tahlil qilishni o'rganadilar.
- “Muammoli vaziyat” metodining kamchiliklari:
- ta'lim oluvchilarda yuqori motivatsiya talab etiladi;
 - qo'yilgan muammo ta'lim oluvchilarning bilim darajasiga mos kelishi kerak;
 - ko'p vaqt talab etiladi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi – talabalarda izlanish olib borish uchun zaruriy ko'nikma va malakalarni shakllantirish, bilish va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyatidir. Bunda mavzu mashg'ulotlari va didaktik materiallarni muammoli tarzda tashkil etish yuqori pedagogik samarani beradi. Muammoli ta'lim texnologiyasida muammoli bayon, evristik suhbat, muammoli namoyish, izlanishga asoslangan amaliy mashg'ulot, ijodiy topshiriq, muammo uchun ishchi farazni shakllantirish, masalalarni muammoli echish, muammoli vazifa, o'yinli muammoli vaziyatlarni qo'llash talabalarni mantiqiy fikrlashga, ilmiy farazlarni shakllantirishga o'rgatadi, ilm-fan haqidagi tasavvurlarni kengaytiradi.

Muammoli ta'lim bosqichlari: muammoli vaziyat yaratish → vaziyatlarni tahlil qilish asosida muammolarni qo'yish → farazlarni yuzaga chiqarish almashtirish va tekshirish jarayonlarini mujassam etuvchi muammolarni hal etish → echimni tekshirish.

Empatik - boshqa odamlarning psixik holatlarini tushunish va ularga hamdardlik qobiliyat turi.

Ko'nikma - uzoq vaqt davomida takrorlash natijasida paydo bo'ladigan kishining anglangan ish xarakterlarini bajarishdagi avtomatlashgan usulidir.

Malaka - shaxsning bilim va ko'nikmalariga asoslangan holda ma'lum faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishga tayyorligi.

Glossariy - muayyan mavzuga oid atamalarini qamrab olgan kichik hajmli lug'at. O'qituvchining kommunikativ

qobiliyati - talabaga to'g'ri muomala qila olish, ularga yaqin bo'lish, ular bilan pedagogik samarali hamkorlik o'rnatish qobiliyati.

Kommunikativ qobiliyat - boshqalarning ruhiy holatlarini tushunish va ularga hamdardlik munosabatida bo'lish asosida ta'lim va tarbiya bera olish qobiliyatidir

Interaktiv - o'zaro harakat qilmoq.

Interfaol metod – («inter» - o'zaro va «act» - harakat qilmoq) o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorlikdagi faoliyatini, o'quv axborotlarini o'zlashtirish jarayonidagi faollikni, ijodkorlik, mustaqillikni shakllantirishga, shuningdek, o'qitish maqsadlarining to'laqonli amalga oshirishga yordam beruvchi chora-tadbirlar majmuasi.

1. Muammoli ta'lim va uning mohiyati;

2. Muammoli vaziyatlar va ulardan foydalanish;

3. Mexnat darsida muammoli ta'limni qullash ;

4. Muammolikni o'quvchilarning mustaqil faoliyatiga ta'siri.

Xozirgi pedagogik va psixologik tadqiqotlar insonning ijodiy tafakkuri, ijodiy qobiliyatlari, ijodiy faoliyati sharoitidagina rivojlanishi mumkinligini kursatmoqda. Mavjud tushuntirish illyustratsiyasini ukitish ana shu sharoitlarga etarlicha javob bermaydi.

Kasbiy kompetentlikni shakllantirishga yo'naltirilgan zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning intellektual va emotsional-motivatsion rivojlanishi, bilim va kasbiy malakalar shakllanishi, ta'lim jarayoniga qadriyat sifatida yondashish munosabatini ta'minlash, faollikni oshirish, o'z-o'zini anglash va mustaqilligini shakllantirish yotadi.

“Mehnat ta'limini o'qitish metodikasi” fani bo'lajak mehnat o'qituvchilari tomonidan nazariy bilimlarni o'zlashtirish negizida ularning mustaqil, kreativ fikrlash qobiliyatini ham rivojlantirishi zarur. Ushbu zaruriyat barcha yo'nalishlar bo'yicha amaliyotchi-talabalarning kasbiy faoliyatda samarali natijalarga erishishlarini ta'minlash maqsadida ularni pedagogik amaliyot jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni muvaffaqiyatli, maqsadli va o'rinli qo'llay olishlari uchun sharoit yaratib berish orqali qondiriladi.

Adabiyotlar

1. Tolipov O'.Q. Pedagogik texnologiyaning nazariy asoslari. // «Uzluksiz ta'lim». -2004. №1. 16-26-b.
2. Muslimov N.A., Sharipov Sh.S., Sattorov V.N., Davlatov K. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi. O'quv qo'll . -Toshkent: 2009.
3. Qo'ysinov O.A., Sattorov V.N., Yakubova H.S. Mehnat ta'limidan amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasi. (Metodik qo'llanma). -T.: Nizomiy nomli TDPU, 2011.

РЕЗЮМЕ

Мақолада “Мehnat та'limини о'қитиш методикаси” фанини о'қитишда интерфаол методларни қолланиш орқали бо'лажак меҳнат о'қитувчилари томонидан назарий билимларни о'злаштириш негизда уларнинг муқтақил, креатив фикрлаш қобилиятини ривожлантириш ҳақида со'з этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются интерактивные методы обучения по предмету «Методика обучения образования труда» на основе усвоения теоретических знаний будущих преподавателей для развития независимого, креативного и творческого мышления.

SUMMARY

The article deals with interactive methods of teaching the subject "Methodology of teaching labor education" on the basis of mastering the theoretical knowledge of future teachers for the development of independent and creative thinking.

ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ ИЖОДИЙ ФАОЛЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МЕДИАКОМПЕТЕНТЛИКНИНГ РОЛИ

А.Қыдырнязов - ассистент ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: ижодий фаоллик, АКТ компетентлиги, медиатаълим, медиа матн, медиасаводхонлик, медиакомпетентлик.

Ключевые слова: творческая активность, ИКТ компетентность, медиаобразование, медиаграмотность, медиа текст, медиакомпетентность.

Key words: creative activity, ICT competence, media education, media literacy, media text, media competence.

Инсоният жамиятининг ахборотлашиши жараёни бизнинг таълим тизимимиз олдида янги вазибаларни кўяди. Чунки бу таълим тизимининг махсули юқори интеллектуал даражада ривожланган, доимий ўрганиш ва ўзини мукамаллаштириш қобилиятига эга

бўлган, ўзининг ижтимоий, касбий ва билиш фаолиятини замонга мос келадиган шаклда эпчиллик билан ўзгартира олиш имкониятига эга бўлган замонавий педагогга бўлган талоб кундан-кунга ортиб бормоқда. Таълим тизимида эса таълим тарбия жараёнида элек-

трон медиа воситаларини қўллаш ва унинг рухий-педагогик хусусиятларини ҳисобга олиш энг муҳим янгиликлардан бири саналади. Шу сабабли ҳам медиакомпетентлик тушунчаси фавқуллоҳда зарур ҳодисалардан ҳисобланиб, уни таълим жараёнида бўлғуси педагогларнинг ижодий фаоллигини шакллантиришга мўлжаллаб ўтказиш ниҳоятда долзарб ва аҳамиятли масалалардан бирига айланмоқда.

Тез ўзгараётган жамиятда медиатеχνологик таракқиёт натижасида пайдо бўлган медиакомпетентлик муаммосини ойдинлаштириш масаласини ҳал қилиш ва изоҳлаш ниҳоятда мураккабдир. Энг аввало шуни айтиш зарурки, медиакомпетентлик умумий малакалар мажмуини англатади, у медианинг барча турлари билан боғлиқ бўлиб, медиа оламида юқори туради, деб баҳоланиши ва у медиа оламда ҳаракат қилишни, ундан хабардорликни ва уни яхши тушунишни билдиради. Демак, у янги ахборот технологияларигагина тааллуқли бўлиб қолмай, балки эски технологияларни ҳам ўз ичига олади.

Ёш авлодга хуруж қилиб келаётган кўп миқдордаги ахборот оқимлари уларда бир бутун дунёқарашни эмас, балки «курама» дунёқарашни шакллантириши мумкин. Талабалар ҳар хил ахборотларни қабул қилишда уларга танқидий ёндашиши мумкин. Танқидий тафаккур медиатаълимнинг пировард натижаларидан биридир. Медиатаълим натижаларининг мажмуи таълим олувчиларнинг медиакомпетентлигидир.

Ҳозирги замон олий таълими муассасалари ўз фаолиятида ахборот оқимининг кўп векторлигини доим ҳисобга олиш зарур. Бу оқимлар орасида таълим тизими асосида юзага келган ташкиллаштирилган, маълум мақсадга йўналтирилган оқимлар ҳам бор. Аммо бундан ташқари оммавий ахборот воситаларидан ва интернетдан оқиб келувчи, бошқариб бўлмайдиган, ўз-ўзидан юзага келадиган оқимлар ҳам мавжуд. Олий таълимнинг асосий вазифаси ҳар иккала тур ахборот оқимлари эффективлигини уйғунлаштиришдан иборат. Шундай қилингандагина, таълим олувчиларда танқидий фикрлаш тарзини шакллантириш зарурати пайдо бўлади. Буни ўқувчилар медиатаълимдан саводли бўлган тақдирдагина амалга ошириши мумкин. Аммо ҳозиргача олий таълимда медиа таълимни қандай амалга ошириш мумкинлиги ҳақида мунозаралар давом этмоқда.

Бизнинг фикримизча, бўлғуси педагогларни етиштириб чиқарадиган олий таълим муассасалари ичида энг қулайи уйғунлаштирилган медиатаълимдир. Фақат шундагина медиакомпетентликни шакллантириш ахборот дарслари тизимида уйғунлашади.

Компьютерлаштириш ва ахборотлаштириш шахсий компьютерларни универсал ўқитиш воситасига айлантирди. Бошқа кўпгина ўқитиш воситалари мактаблардан аста-секинлик билан йўқ бўлиб бормоқда янги пайдо бўлган бошқа асбоб – ускуналар ҳам шахсий компьютерга нисбатан ердამчи воситадир. Ҳозирги давр ўқитувчиси эса нафақат ўқув жараёни учун аппаратлар билан таъминланишга, балки дастурлар, ҳар хил шаклдаги файллар билан ишлаш кўникмаларига, дарслар учун дидактик миқдорий материалларни ҳар хил мультимедия коллекциялари ва таълим компонентлари йиғиндиси билан жиҳозлаш ва унинг бошқа томонларига эътибор қаратиш зарур. Ахборот етказиб берувчи электрон воситалар «иш дафтарлари» сифатида қонунлаштирилгач, ўқувчилар ҳар хил дастурлар материаллари асосида ва уларнинг ҳар хил вариантлари ёрдамида бажарилган уй вазифаларини топшира бошлайди. Баъзан бу педагогнинг АКТ компетентлигини синаб кўриш учун ғаразли ниятда синов ҳам амалга оширилиши мумкин. Буларнинг

барчаси бўлғуси ўқитувчининг медиа билимига эга бўлиши зарурлигини кўрсатиб турибди.

Бизнинг оддий ҳаётимизда нарса ва предметлар тўлиб-тошиб етибди, шунингдек, педагог ўз ижодий энергиясини сарф қилиши зарур бўлган соҳалар ҳам талайгина. Шу сабабли ҳам педагогнинг ижодий фаоллиги тушунчаси бўлғуси педагогнинг қайси соҳада фаолият кўрсатиши лозимлиги билан конкретлаштирилиши ва у муайян бир соҳа билан чегараланиши керак.

Биз ўз тадқиқотимизда мазкур соҳаларни конкретлаштиришимиз ва бизни қизиқтирган қайси янги ахборот технологияларидан (мавжуд бўлганларидан ва келгусида пайдо бўладиганларидан) фойдаланиб амалга ошириладиган касбий фаолиятларни аниқ кўрсатамиз. Ишда шунингдек, педагогларнинг, қандай вазифаларни ҳал қилишда қайси ижодий фаолиятлари фаоллиги масалалари бизни қизиқтираётганлигини деталлаштириб, батафсил ойдинлаштирамиз.

Бундай фаолият турларига:

1. ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва лойиҳалаш;
2. уларнинг мундарижаси бўйича ишлар олиб бориш;
3. ўрганилаётган компьютер дастурларини танқидий ва конструктив қабул қилиш;
4. янги педагогик инновацион технологияларни ўзлаштириш қабилар киради.

Бир ўлчовли тасниф ҳақиқатга тўғри келмайди. Бундай мезон ва даражалар кўшимча равишда «фаол фаолият» доирасида амалга оширилган еки ишлаб чиқилган баҳолаш мезони бўлишини талаб этади. Гап шундаки, бу ҳолатда фаоллик юқори бўлиши мумкин, аммо у ўзига мувофиқ бир восита билан асосланмаган бўлиши мумкин. Бунда фаоллик фақат зарар келтириши мумкин. Юқори фаоллик ўзига мувофиқ билим ва малакалар билан таъминланган бўлиши зарур. Бу фаоллик намоён бўлишининг қулай кўринишидир. Шу билан бирга паст фаоллик муайян соҳадаги фаолият воситаларини эгаллаган бўлиши билан ҳам ва эгалламаган бўлиши билан ҳам кузатилиши мумкин. Тадқиқотда бундай ҳолатларда ҳам мактабларда ёки олий таълимда таълим олувчиларнинг ижодий фаоллигини шакллантириш масалаларига кенг ўрин берилган.

Немис олимлари медиакомпетентлилик даражаси, таркибини аниқлашнинг қуйидаги асосий ўлчовларини ажратиш кўрсатади.

Билишга оид ўлчов: медиани ва у тақдим этаётган ахборотни билишни, тушунишни ва таҳлил этишни талаб қилади;

Ахлокий ўлчовли: медиа ахлокий аспектда қаралиши ва баҳоланиши зарур;

Ижтимоий ўлчов: билим ва ахлокий ўлчовлар ижтимоий ва сиёсий фаолият доирасида қоришиб кетади.

Аффе́ктив ўлчов: медиа алоқа қилиш ва завқланиш вазифасини бажариши зарур. Ушбу фактга босиқлик билан ендашиш – медиадан фойдаланишда муҳим аспект.

Этик (одоб – ахлоқ) ўлчов: бунда медиа фикрни ифодалаш ва ахборотни етказиш имкониятларининг воситачиси сифатида қаралади. Бу кўрсаткич бошқа кўрсаткичларни тўлдиради.

Фаолият ўлчови: бу ўлчов медиадан фойдаланиш малакасининг қай даражада эканлигини билдиради. Медиа ишини мустақил ташкил этишни билдиради [1,2,3,4].

Хорижий педагоглар мазкур терминни илгаридан қўллайдилар. Ушбу термин билан «медиага нисбатан малакали, мустақил, ижодий ва ижтимоий – жавоб-

гарлик билан муносабатда бўлишни тушунадилар» [5].

Медиакомпетентликни ривожлантириш бир қатор компонентларга асосланади:

Биринчи компонент – тажриба.

Иккинчи компонент – медиа соҳасига малакаларни фаол жалб этиш.

Учинчи компонент – мустақил билим олишга етишиш – тайёргарлик [6].

С.Дж.Бэрэн шахснинг медиакомпетентлиги учун зарур бўлган малакалар таснифини таклиф этади: «медиа матннинг мазмунини тушуниш, қабул қилиш ва «шовқинни» филтрлаш учун ҳаракат қилиш қобилияти ва тайергарлиги; медиа матнни тушуниш ва унинг таъсир кучини ҳурмат қилиш; идрок қилишда эмоционал ва асосланган реакцияларни фарқлаш қобилияти ва шунга мувофиқ хатти – ҳаракат; медиа матн мазмуни ҳақида компетентли тахмин қилишни ривожлантириш; унинг жанрлари шартлилигини билиш ва уларнинг синтезини аниқлаш қобилияти; уларнинг манбалари қанчалик таъсирчан бўлишига қарамасдан медиа матнни танкидий мушоҳада қилиш қобилияти; Ҳар хил медиа тиллари ўзига хослигини билиш ва медиа матн мураккаблилигига қарамасдан уларнинг таъсир кучини тушуниш қобилияти [7].

Беш қисмдан таркиб топган зарурий малакаларнинг медиакомпетентлигининг юқоридагига ўхшаш, аммо анча ихчам ва тартибли тузилиши шакли немис олими В.Вебер томонидан ишлаб чиқилган: «Биринчидан, икки шаклнинг фаолиятли йўналган таҳлили: медиа тавсия қилиш мумкин бўлган материални тўплаш ва ундан фойдаланиш; ўз мустақил медиа маҳсулотини ишлаб чиқиш» [8].

А.В.Федоров Р.Кьюби, Дж.Поттер ва В.Вебер қарашларини ҳисобга олган ҳолда шахснинг медиакомпетентлиги кўрсаткичларининг мустақил таснифини тузди:

«медиа агентлиги» (ишларни ўрганиш, медиа матн тузувчиларнинг мақсади ва вазифалари);

«медиа категориялари» (типологиясини ўрганиш – медианинг тур ва жанрлари/медиа матнлари);

«медиа технологиялари» (медиа тузилиши технологияларини, усулларини ўрганиш);

«медиа тиллари» (медиа тилларини ўрганиш, медиа матннинг вербаль, аудиовизуаль, монтаж қаторлари);

«медиа репрезентацияси», «медиа аудиторияси» (аудитория типологияси, медиа идроки, типологиясини ўрганиш) [9].

Шунингдек, А.В.Фёдоров медиакомпетентликнинг етти кўрсаткичининг ҳар бирини юқори, ўртача ва паст даражадаги ривожланиш деб ажратади: мотивацияланган; контактли; ахборот; перцептив; таҳлил қилинадиган; тажрибавий – операцион (фаолиятли); креативлик.

Шундай қилиб, олим ижодий фаолиятнинг шакллантирилганини чизикли шаклда эмас, балки нотекис нисбат билан характерланиши кераклигини келтириб чиқаради. Компетентлилик динамикаси минимум икки ўзгарувчанликни бир вақтда қўллашни акс эттириши зарур. Шахснинг ижодий фаоллиги минимум икки ўзгарувчанликни ҳисобга олган ҳолда текисликда график акс этиши керак: мустақил фаоллик ва технологиядан, фаолият усулларида, фаолият тартибидан ва бошқалардан фойдаланишни билиш. Фаолият тартибини билиш амалга оширилган ишнинг ижобий баҳоланишининг қай даражада гарови бўлиб майдонга чиқади.

Фаоллик – бирор бир нарса ёки бирор бир кимса билан ўзаро алоқа қила олиш қобилиятидир. Бундай ўзаро алоқанинг бошқарувчиси ва воситачиси медиа матн ҳисобланади.

Шахс ижодий фаоллигининг турли – туман таърифларини таҳлил қилган ҳолда уни шакллантиришга ёрдам берувчи куйидаги воситаларни белгилаш мумкин: олий ўқув юрти талабаларининг ижодий фаоллиги – таълим воситалари билан шакллантириладиган шахсий эҳтиёжларини англаш билан, уларнинг маданий асосларини тушуниши, бу эҳтиёжларни қондириш усулларини амалга оширувчи технологияларни ўзлаштириши ва омма томонидан тан олинган усуллар воситасида юзага келадиган сифат жиҳатидан янги бўлган ижодий маҳсулотларни майдонга келтиришга асос бўлиб юзага чиқиши билан характерланадиган шахснинг барқарор сифатларидир.

Адабиётлар

1. Aufenanger, Stefan, Lernen mit den neuen Medien – Perspektiven für Erziehung und Unterricht. – Hamburg: 1998.
2. Медиа ва ахборот саводхонлиги: моҳият, йўналишлар ва шакллар. -Т.: ЮНЕСКО, 2014.
3. Aufenanger, Stefan, Wie neu wird das neue Lernen mit Medien in der Schule? – Hamburg: 2002.
4. Baacke, D.: Medienpädagogik. – Tuebingen: Niemeyer, 1997, S. 105.
5. Федоров А.В. и др. Медиаобразование. Медиапедагогика. Медиажурналистика. CD. М.: Изд-во Программы ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005.
6. Baran, S. J. (2002). Introduction to Mass Communication. -Boston-New York: McGraw Hill, 535 p.
7. Вебер В. Портфолио медиаграмотности. //Информатика и образование. 2002. № 1 / http://www.infojournal.ru/journal_arxiv/2002/
8. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. -М.: Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007.
9. Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. – Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010.
10. Хеннер Е.К. Формирование ИКТ компетентности учащихся и преподавателей в системе непрерывного образования. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2008.

РЕЗЮМЕ

Мақолада олий ўқув юрти талабаларининг ижодий фаоллигини шакллантириш муаммоси қараб чиқилган. Унда медиакомпетентлилик ва унинг ривожланиши талабаларнинг ижодий фаоллигини шакллантиришда муҳим роль ўйнаши кўсатилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема формирования творческой активности студентов высших учебных заведений. Показано, что медиакомпетентность и её развитие играют важную роль в формировании творческой активности студентов.

SUMMARY

In the article the issue of formation of creative activity of students of higher educational institutions is considered. It is shown that media competence and its development plays an important role in the formation of creative activity of students.